

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЯМЧИЦЬКОЇ НИЖЧОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ШКОЛИ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті розглядаються особливості організації навчально-виховного і навчально-виробничого процесів в одному з перших професійних навчальних закладів Півдня України – Ямчицькій нижчій сільськогосподарській школі.

Ключові слова: Ямчицька нижча сільськогосподарська школа, Херсонська губернія, навчально-виховний процес, навчально-виробничий процес.

Модернізація навчально-виховного та навчально-виробничого процесів, упровадження інноваційних методів викладання в українських професійно-технічних навчальних закладах є одними з ключових питань, до яких сьогодні звертаються як учені, так і педагоги-практики.

Коріння цієї проблеми сягають середини ХІХ ст., коли в умовах ліквідації кріпосного права, розгортання промислової революції, змін товарно-виробничих і господарських відносин на освітньому просторі Російської імперії розгорталася боротьба за якісну підготовку робітничих кадрів.

Ця проблематика відображена у працях багатьох учених дореволюційного (І. Анопова, М. Корфа, В. Миропольського, А. Неболсіна, І. Стебут та ін.), радянського (С. Батишева, Є. Варди, А. Веселова, Н. Кузьміна, П. Лукашенка та ін.) та сучасного (О. Аніщенко, І. Лікарчука, В. Постолатій, С. Ситняківської, Н. Слюсаренко, С. Улюкаєва, О. Чорного та ін.) періодів розвитку нашої країни.

Мета статті – показати особливості організації навчально-виховного та навчально-виробничого процесів у нижчих професійних навчальних закладах Російської імперії на прикладі Ямчицької нижчої сільськогосподарської школи І-го розряду.

Ця школа розпочала свою роботу 1 жовтня 1889 р. неподалік містечка Кривий Ріг. Підставою для її відкриття стало «Нормальне положення про нижчі сільськогосподарські школи» (1883 р.).

Відповідно до статуту школи метою її діяльності було розповсюдження в народі, переважно шляхом практичних занять, основних знань з сільського господарства в цілому, а також зокрема ремесел (столярного і ковальського), найпростіших технічних засобів, які потрібні в селянському побуті [4, с. 2].

У різні періоди свого існування учнівський контингент школи складав від 29 учнів у 1889/1890 н.р. до 75 – у 1913/1914 н.р. [2, с. 239; 6, с. 5]. Вік учнів коливався від 13 років (підготовчі класи) до 20-23 [3, с. 6; 4, с. 7].

Основу учнівського контингенту склали мешканці повітів Херсонської губернії, які за своїм походженням у своїй більшості були вихідцями з селянських родин [6, с. 5; 8, с. 26-27]. Учні, які проживали в повітах Херсонської губернії, мали можливість отримувати стипендії, що виділялися з капіталу засновника школи П. Ямчицького. Інші – навчалися за власний рахунок (щорічна плата складала 100 крб.) [3; 4].

Незалежно від того, куди вступали учні – до І класу чи до підготовчого, вони повинні були мати знання із загальноосвітніх предметів в об'ємі курсу початкової народної школи або двокласного училища.

У школі учнів розподіляли на чотири класи – підготовчий і три спеціальні (третій введено 1892 року). Навчання тривало 3-4 роки.

* © Слюсаренко Н.В., Гончар М.В.*

Як правило, навчальний процес поділявся на два періоди – осінньо-зимовий і весняно-літній. Осінньо-зимовий розпочинався на початку жовтня і тривав до початку квітня з перервою на Різдвяні (грудень) і Великодні (квітень) канікули. Весняно-літній розпочинався на початку квітня і тривав до жовтня. Цей період був цілковито пов'язаний з роботами на шкільному полі та в господарстві [4; 7].

Відповідно до особливостей навчального процесу було розроблено режим роботи закладу. В осінньо-зимовий період денний розклад учнів і педагогічного колективу мав такий вигляд:

6.00 – підйом, ранкова молитва;

6.30 – сніданок;

7.30 – 12.00 – уроки або робота у майстернях та інших місцях;

12.00 – 13.30 – обід та відпочинок;

13.30 – 17.00 – робота у майстернях та інших місцях, або до 15.30 – практичні заняття;

17.30 – чай;

19.00 – 21.00 – приготування уроків;

22.00 – відбій [4, с. 13].

У весняно-літній період денний режим роботи безпосередньо пов'язувався з роботами на шкільному полі та в господарстві і мав різний характер залежно від видів робіт. Нижче, як приклад, наведено режим роботи закладу в період молотьби, який передбачав організацію роботи учнівсько-викладацького колективу у три зміни з 10-годинним робочим днем, а саме:

3.15 – підйом;

4.00 – 7.30 – виконання робіт;

7.30 – 8.00 – молитва, сніданок;

8.00 – 11.30 – виконання робіт;

12.00 – обід;

13.00 – 16.00 – виконання робіт;

16.00 – 16.30 – другий обід;

16.30 – 20.00 – виконання робіт;

20.00 – 20.30 – молитва, вечеря;

22.00 – відбій [3, с. 20-21].

Тобто, як правило, робочий день у зимовий період тривав 8-10 год., а в літній – 10-12.

Навчальний процес передбачав теоретичні (уроки) і практичні заняття (виконання різнопланових видів робіт у шкільних майстернях або на шкільному полі).

У різні періоди діяльності перелік навчальних предметів змінювався, змінювалася й кількість годин, які відводилися на вивчення учнями певних дисциплін. Так у 1891/1892 н. р. перелік предметів, які викладались учням школи у підготовчому та двох спеціальних класах, обмежувався російською мовою, арифметикою, географією, Законом Божим, історією, землеробством, природничими науками, співами, кресленням, скотарством [8, с. 32-33]. У 1906/1907 н. р. картина дещо інша – до вищеназваних предметів додали такі: законодавство, садівництво, землемірство, фізика, хімія, геометрія, чистописання. З природничих наук виокремилися ботаніка і зоологія. Крім того з розкладу занять вилучено співи [3, с. 12, 14].

Більш детально ознайомитись з розкладом занять можна з таблиці 1 [6, с. 8-9].

Таблиця 1

**Розклад занять в Ямчицькій нижчій сільськогосподарській школі
(1913/1914 н.р.)**

День тижня	Підготовчий клас	I клас	II клас	III клас
ПН	Робота в майстерні	1. Ботаніка 2. Російська мова 3. Зоологія 4. Арифметика 5. Фізика	1. Російська мова 2. Землеробство 3. Землеробство 4. Зоологія 5. Скотарство	1. Землеробство 2. Скотарство 3. Закон Божий 4. Законознавство 5. Землеробство
ВТ	1. Географія 2. Історія 3. Арифметика 4. Ботаніка	Робота в майстерні	1. Геометрія 2. Арифметика 3. Скотарство 4. Закон Божий 5. Землеробство	1. Арифметика 2. Скотарство 3. Землеробство 4. Землеробство 5. Російська мова
СР	1. Арифметика 2. Історія 3. Географія 4. Закон Божий 5. Російська мова	1. Геометрія 2. Ботаніка 3. Закон Божий 4. Історія 5. Географія	Робота в майстерні	Робота в майстерні
ЧТ	Робота в майстерні	1. Російська мова 2. Геометрія 3. Фізика 4. Хімія 5. Зоологія	1. Скотарство 2. Російська мова 3. Зоологія 4. Землеробство 5. Арифметика	1. Землеробство 2. Законознавство 3. Арифметика 4. Скотарство 5. Землеробство
ПТ	1. Історія 2. Російська мова 3. Арифметика 4. Географія 5. Ботаніка	Робота в майстерні	1. Скотарство 2. Землеробство 3. Землеробство 4. Фізика 5. Хімія	1. Російська мова 2. Скотарство 3. Землеробство 4. Скотарство 5. Садівництво 6. Креслення
СБ	1. Історія 2. Російська мова 3. Географія 4. Закон Божий	1. Арифметика 2. Географія 3. Закон Божий 4. Історія 5. Хімія	Робота в майстерні	Робота в майстерні

Як бачимо, навчальний тиждень тривав 5 днів, середнє навантаження складало 5 уроків на день. Заняття розпочиналися о 7.00 і завершувалися о 12.00. Уроки тривали по 50 хв., перерви між заняттями – по 10 хв. Два рази на тиждень кожна група протягом дня відпрацьовувала практичні заняття у майстернях.

З фізики, хімії, землеробства та креслення проводилися також практичні заняття [4, с. 10]. Оцінки виставлялися за п'ятибальною шкалою.

У таблиці 2 наведено розподіл часу на вивчення кожного предмета в 1905/1906 [3, с. 14-15], 1909/1910 [5, с. 10-11] і 1913/1914 [6, с. 7-8] навчальних роках.

Таблиця 2

Розподіл часу на вивчення навчальних предметів в Ямчицькій нижчій сільськогосподарській школі

Навчальні предмети	Підготовчий клас			I клас			II клас			III клас			
	1905/1906	1909/1910	1913/1914	1905/1906	1909/1910	1913/1914	1905/1906	1909/1910	1913/1914	1905/1906	1909/1910	1913/1914	
Закон Божий	40	40	44	39	44	44	19	21	19	17	22	21	
I. Гуманітарні дисципліни													
Російська мова	72	65	68	43	40	41	44	43	41	42	50	39	
Російська історія	39	98	78	41	60	44							
Географія	57	104	83	44	68	44							
Законознавство										31	48	41	
II. Природничо-математичні дисципліни													
Арифметика	43	64	61	36	46	43	38	42	39	41	50	39	
Геометрія				26	43	42	20	28	10*				
Ботаніка		44	39	96	42	43	68						
Фізика					51	41		34	10*				
Хімія					51	42		34	10*				
Зоологія					47	41		43	41				
III. Графічні дисципліни													
Креслення									0*			40	
Чистописання	19			19									
IV. Спеціальні дисципліни													
Землеробство							60	134	112*	64	119	100	
Садівництво										16	20	21	
Землемірство										60	43	41	
Скотарство							69	86	80	59	114	100	
Всього на рік	270	415	373	344	492	425	318	465	362	330	466	442	

- Не вичитано повний курс у зв'язку з хворобою викладача.

Як бачимо з таблиці 2, в усіх класах викладався Закон Божий, російська мова і арифметика. Кількість годин на викладання предметів, незалежно від навчального року, більш-менш був однаковим. Виключенням є збільшення у 2-2,5 рази кількості годин на вивчення російської історії та географії в підготовчому класі, землеробства у II і III кл. та скотарства у III кл. Таку ж ситуацію спостерігаємо з геометрією у I класі.

Треба зазначити, що на вивчення циклу гуманітарних дисциплін у підготовчому класі відводилося понад 60 % навчального часу. У I класі акцент робиться на вивчення циклу природничо-математичних (понад 50 %) і гуманітарних дисциплін (до 40 %). У II класі в основу навчання поклали природничо-математичні (до 40 %) та спеціальні дисципліни (до 50 %). У III класі домінуючими були дисципліни спеціального циклу, на які відводилося до 60 % часу. На думку академіка Е. Днепров, така увага Міністерства державного майна, якому підпорядковувався заклад, до викладання загальноосвітніх дисциплін у нижчих сільськогосподарських навчальних закладах свідчить про прагнення засновника підняти загальнокультурний рівень своїх вихованців [1, с. 566].

Практичні заняття в зимовий період виглядали таким чином: з учнями I і II кл. проводились заняття з демонстрації дослідів з фізики і хімії, з учнями II кл. – з механічного аналізу ґрунтів, з учнями III кл. – з маслоробства. До того ж з учнями II і III кл. здійснювалися геодезичні та геометричні креслення. У літній період учні I і II кл. ходили на екскурсії з метою збору ботанічних та ентомологічних зразків, з учнями III кл. проводилися навчально-практичні заняття із землемірства [4, с. 12].

Навчально-практичні заняття для учнів молодших класів склалися з виконання найпростіших робіт, під час яких вони навчалися користуватися інструментами, що застосовуються в ковальській і столярній справі. У теслярсько-столярній майстерні учні вивчали різні з'єднання дерева, відпрацьовуючи набуті навички на виготовленні простих виробів – столів, лав тощо. У ковальській майстерні учні вправлялися у клепанні та зварюванні заліза, відпрацьовуючи набуті навички на виготовленні простих виробів – зубців для борони, болтів тощо [4, с. 14].

Треба зазначити, що різноплановість ремісничої підготовки учнів мала сприяти їхньому подальшому життєвому вибору, а це було можливе за умови, коли учень мав навички не з одного, а двох-трьох ремесел [8, с. 14].

Забезпечення навчального процесу у школі здійснювала бібліотека, що постійно розширювала перелік літератури, яка була в її фондах. Станом на 1 січня 1909 р. у бібліотеці налічувалося 1553 найменування та 3571 примірник. Бібліотека розміщувалася в окремій кімнаті, але це приміщення було затісним. Тому, наприклад, навчальні посібники зберігалися в конторі школи. Крім того було відсутнє приміщення для учнівської читальні [4, с. 41].

На жаль, бракує детальної інформації щодо навчальних посібників, якими користувалися учні й викладачі закладу. Є лише окремі відомості з цього приводу. Так, у звіті школи за 1891/1892 н. р. зазначається, що під час викладання землеробства використовується «Настольная книга для сельских хозяев», «Общее сельскохозяйственное растениеведение» Габерланда, «Об одобрении почв» Колесова, «Руководство к плодоводству для практиков» Гоше, «Плодовая школа и плодовый сад» і «Живая изгородь и лесная опушка» Шребера, «Краткий учебник огородничества, размножения растений и плодоводства» Клаусена, «Сельскохозяйственные машины и орудия» Андриановского [8, с. 14].

Для забезпечення дисципліни у школі було організовано чергування. Зазвичай чергували 2 викладача загальноосвітніх дисциплін (викладачі спецдисциплін були задіяні на господарстві) [3, с. 27].

Що ж до самої поведінки учнів, то вона в цілому була характерною для юнаків такого віку. До учнів застосовували такі форми стягнень: догана управляючого школою або викладача, догана за рішенням педагогічної ради школи, попередження, зменшення оцінки з поведінки. Крайньою формою стягнення було виключення зі школи, яке застосовувалось у край рідко [4, с. 22]. Крім того, у звіті за 1891/1892 н. р. зустрічаємо такі форми покарання за порушення дисципліни: карцер від 1 до 6 год., позбавлення відпустки у святкові дні, позбавлення однієї зі страв на обід [8, с. 20].

По закінченні навчального року учні тримали перевідні і випускні іспити в усіх класах. Як правило, іспити проходили на початку вересня і мали урочистий характер. На них запрошувались як представники губернської і повітової влади, так і потенційні роботодавці.

При переводі до наступного класу враховувалися теоретичні знання і практичні навички. При цьому оцінка за практичні знання мала головне значення. Учень, який мав незадовільну оцінку за практичні заняття, залишався на повторний курс навчання, навіть якщо в нього були хороші оцінки з теоретичних дисциплін [6; 7].

Отже, ознайомлення з досвідом організації навчально-виховного та навчально-виробничого процесів у Ямчицькій сільськогосподарській школі дає змогу відзначити, що в ті часи конкурентоспроможність випускників одного з перших професійних навчальних закладів Півдня України на ринку праці залежала від двох факторів:

- 1) якість практичної та теоретичної підготовки учнів;
- 2) наявність практичної підготовки з двох і більше професій, що забезпечувало трудову мобільність майбутніх робітників.

Така ситуація характерна й для сьогодення, а тому досвід організації навчально-виховного та навчально-виробничого процесів у Ямчицькій сільськогосподарській школі потребує більш детального дослідження та впровадження в практику роботи сучасних професійно-технічних навчальних закладів.

Література:

1. Днепров Э.Д. Российское образование в XIX – начале XX века: В 2-х томах: Том 2: Становление и развитие системы российского образования (историко-статистический анализ) / Э.Д. Днепров. – М: Мариос, 2011. – 672 с.
2. Исторична енциклопедія Криворіжжя / уклад. Мельник О.О., Балабанов С.В. – Кривий Ріг: Видавництво «СТПРЕС», 2009. – 704 с.
3. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1906-1907 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1908. – 87 с.
4. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1908-1909 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1910. – 49 с.
5. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1909-1910 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1911. – 41 с.
6. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1913-1914 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1915. – 37 с.
7. Слюсаренко Н.В. Діяльність Ямчицької нижчої сільськогосподарської школи на освітній ниві Херсонської губернії / Н.В. Слюсаренко, М.В. Гончар // Збірник наукових праць. Педагогічний альманах / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». – Херсон, 2012. – Вип. 15. – С. 258-263.
8. Учебный отчет управляющего Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школой I разряда за 1891/1892 учебный год. – Херсон: Типография О.Д. Ходушиной, 1892. – 34 с.

Слюсаренко Н.В., Гончар М.В.

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ УЧЕНИКОВ ЯМЧИТСКОЙ НИЗШЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ШКОЛЫ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ

В статье рассматриваются особенности организации учебно-воспитательного и учебно-производственного процессов в одном из первых профессиональных учебных заведений Юга Украины – Ямчитской низшей сельскохозяйственной школе.

Ключевые слова: Ямчитская низшая сельскохозяйственная школа, Херсонская губерния, учебно-воспитательный процесс, учебно-производственный процесс.

Slyusarenko N.V., Honchar M.V.

THE ORGANIZATION OF THE STUDENTS EDUCATION IN YAMCHYTSKA LOWER AGRICULTURAL SCHOOL IN KHERSON PROVINCE

The article deals with the peculiarities of the educational and production processes in one of the first professional schools of southern Ukraine - Yamchytska lower agricultural school.

Key words: Yamchytska lower agricultural school, Kherson province, the educational process, educational and production process.